

Miten, miksi ja milloin? Haastattelun merkitys nykypäivän kirjoittavalle toimittajalle

Tatu Partanen

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Amk-opinnäytetyö

2022

Medianomin tutkinto

Tiivistelmä

Tekijä(t)

Partanen Tatu.

Tutkinto

Medianomi

Raportin/Opinnäytetyön nimi

Miten, miksi ja milloin? Haastattelun merkitys nykypäivän kirjoittavalle toimittajalle

Sivu- ja liitesivumäärä

27+2

Tässä opinnäytetyössä käsitellään haastattelun merkitystä journalistisena keinona nykypäivän kirjoittavan toimittajan kannalta.

Työ käy läpi teoratiedon kautta miksi ja miten haastatteluja kannattaa tehdä, millaisia haastatteluja toimittajat useimmiten kohtaavat sekä esittelee työkaluja, joiden avulla toimittajat, toimittajaopiskelijat sekä muut haastatteluja tekevät voivat kehittyä haastattelijoina.

Tämän ohella työssä demonstroidaan julkaistuista jutuista kootun portfolion avulla, millaisia erilaisia haastattelutilanteita toimittaja voi uransa aikana kohdata ja millaisin keinoin näistä tilanteista voi selvitä.

Tämä opinnäytetyö käsittelee haastatteluja nimenomaan kirjoitetun journalistisen sisällön työprosessin osana. Esimerkkeinä käytetyt jutut on julkaistu pääosin Ilta-Sanomien verkkosivuilla kevään 2019 ja kevään 2022 välillä.

Asiasanat

Journalismi, haastattelu, portfolio

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Mikä on haastattelu?	3
3	Miksi ja milloin kannattaa haastatella?	5
3.1	Keitä kannattaa haastatella?	5
4	Miten haastattelut voidaan jaotella?	8
4.1	Haastattelu jutun ytimenä.....	8
4.2	Haastattelu lisähöyteenä	10
4.3	Katuhaastattelu	10
5	Miten teen hyvän haastattelun?.....	13
5.1	Älä laiminlyö valmistautumista	13
5.2	Mieti kysymykset tarkkaan	13
5.3	Älä pelkää vaikeita kysymyksiä	14
5.4	Opettele käyttämään hiljaisuutta	15
5.5	Muista nauhoittaa haastattelusi.....	15
6	Oma tieni haastattelijana	17
6.1	Esimerkki 1: Pitkä henkilöhaastattelu	17
6.2	Esimerkki 2: Uutishaastattelu, asiantuntijat	19
6.3	Esimerkki 3: Uutishaastattelu, siviilit.....	21
6.4	Esimerkki 4: ”Vox populi” – katugallup.....	22
7	Johtopäätökset.....	23
7.1	Haastattelun merkitys nykypäivän journalistille.....	23
7.2	Työn tekoprosessi.....	24
7.3	Oma kehitykseni haastattelijana	24
7.4	Vinkit aloittelevalle tai kehittyvälle haastattelijalle	25
	Lähteet	26
	Liitteet.....	28
	Liite 1: Joonas ”natu” Leppäsen haastattelu Ilta-Sanomissa, osa 1	28
	Liite 2: Topias ”Topson” Taavitsaisen haastattelu Ilta-Sanomissa	28
	Liite 3: Christopher Alesundin haastattelu Ilta-Sanomissa	28
	Liite 4: Taloushaastattelut	28
	Liite 5: Koronapandemiaan liittyviä haastatteluja	28
	Liite 6: Koottuja sääjuttuja	28
	Liite 7: Juttu kansanedustajan yhtiön mainostamisesta	29
	Liite 8: Pietarissa koronakaranteeniin joutuneen futisfanin haastattelu	29
	Liite 9: Juttu lin räjähdysvaarasta	29
	Liite 10: Bensan hinta -katugallup	29

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni käsittelen käytännön esimerkkien kautta haastattelua ja haastattelutekniikkaa tiedonhankinnan välineinä. Työni keskittyy pääosin tutkimaan haastattelua tarkkaan ottaen kirjoitetun journalismin välineenä.

Olen tehnyt ylivoimaisen valtaosan journalistisesta urastani kirjoittavana verkkotoimittajana, jossa erilaisia haastattelutilanteita kohtaa jatkuvasti. Jokseenkin paradoksaalisesti itselleni haastattelutilanteet ovat kuitenkin aina olleet hankalin osa työn suorittamista. Tästä johtuen olen usean vuoden ajan pyrkinyt tietoisesti kehittämään itseäni haastattelijana, jotta journalistisesta työkalupakistani ei löytyisi tällaista heikkoa lenkkiä tulevaisuudessa.

Journalismin digiaikaan siirtymisen myötä suomalaisessa mediatalossa työskentelevä toimittaja joutuu lähes poikkeuksetta tuottamaan entistä enemmän ja aiempaa erilaisempia juttukokonaisuuksia. Esimerkiksi uutis- tai taloustoimituksessa toimittaja joutuu kohtaamaan usein huomattavan erilaisia haastattelutilanteita ja haastateltavia, joista jokainen vaatii omanlaisensa lähestymistavan.

Pitkää henkilöjuttua varten toteutettava haastattelu saattaa olla hyvinkin keskustelunomainen ja rento, siinä missä asiantuntijalta hankitut kommenttilausunnot voivat vaatia nopeita ja hyvin tarkkoja kysymyksiä. Esimerkiksi onnettomuuden todistaneen rivikansalaisen haastattelua ei myöskään voi lähestyä samalla tavalla kuin vaikkapa poliitikkoa, jolta haivat vastauksia hänen viimeisimpiin lausuntoihinsa liittyen.

Määrittelen tässä opinnäytetyössä haastattelun ja käyn samalla läpi tiettyjä haastattelun pelisääntöjä, jotka saattavat varsinkin aloittelevalta toimittajalta unohtua. Pyrin lisäksi vastaamaan ainakin seuraaviin kysymyksiin erinäisten teorialähteiden sekä omien esimerkkieni kautta:

1. Mikä on haastattelun rooli nykypäivän journalistille?
2. Miksi kannattaa haastatella?
3. Milloin kannattaa haastatella?
4. Ketä kannattaa haastatella?
5. Millaisia eri haastattelutilanteita voit toimittajana kohdata?
6. Miten haastattelijana voi kehittyä?

Käsittelen teoriaosuuden ohella aihetta työssä omien, portfolioiksi koostettujen ja pääosin Ilta-Sanomien verkkosivuilla vuosina 2019–2022 julkaistujen juttujeni kautta, millaisia erilaisia haastattelutilanteita olen työurani aikana kohdannut ja miten olen kehittynyt haastattelijana urani alusta nykyhetkeen saakka. Samalla pyrin demonstroimaan, millä tavoin aiemmin käsitellyistä teoretiedoista on käytännön toimitustyöskentelyssä ja etenkin haastattelutilanteissa sekä niiden esityössä hyötyä.

Mainittakoon vielä, että tämä työ ei käsittele syvemmin esimerkiksi televisio- tai radiohaastattelujen kaltaisia tilanteita. Molemmat näistä ovat pitkälti erillisiä taiteenlajeja, joiden tarkempi läpikäyminen vaatisi ainakin toisen opinnäytetyön verran tekstiä.

2 Mikä on haastattelu?

Kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaan haastattelu on ihmisen puhuttamista kysymyksiä esittämällä, varsinkin joukkoviestimissä julkaistavien tietojen tai lausuntojen hankkimiseksi tai esimerkiksi tutkimustarkoituksessa. (Kotimaisten kielten keskus & Kielikone Oy 2021.)

Maarit Jaakkola puolestaan määrittelee haastattelun vuorovaikutustilanteeksi, jonka toimijoina ovat haastattelija eli tässä tapauksessa toimittaja sekä haastateltava eli lähde. Toimittajan näkökulmasta haastattelun perustavoite on tietojen irti saaminen, siinä missä haastateltava pyrkii kertomaan asioita, joiden hän uskoo kiinnostavan toimittajaa, mutta pyrkii samalla lähtökohtaisesti ajamaan myös omaa agendaansa. (Jaakkola 2013, 200–201.)

Tässä opinnäytetyössä puhuessani haastattelusta tarkoitan nimenomaan journalistista haastattelua, eli edellisten määrittelyjen mukaista tietojen tai lausuntojen hankkimista journalistiseen julkaisutarkoitukseen.

Ensimmäisen nykymuotoisen journalistisen haastattelun ajankohdasta ei ole tarkkaa selvyyttä, mutta käytäntönä haastattelut yleistyivät joka tapauksessa 1800-luvun loppua kohden. Varmaa on kuitenkin, että jo 1860-luvulla esimerkiksi silloinen Yhdysvaltain presidentti Andrew Johnson oli jo ehtinyt antaa lehtihaastatteluja. Käytäntöön henkilön haastattelusta ja hänen lainaustensa julkaisemisesta suhtauduttiin aluksi nuivasti, mutta viimeistään 1900-luvun alkupuolella haastattelu oli jo vakiintunut osa journalistin työkalupakkia. (Schudson 1994.)

Sinällään haastattelun nousun voi myös nittoa suoraan journalismin ja toimittajan ammatin kehityskaareen. Ennen haastattelujen yleistymistä sanomalehdet olivat pitkälti alustoja älykköjen ja akateemikkojen poliittisesti latautuneille esseille ja analyyseille maailman tapahtumista, mutta 1800-luvun edetessä ja kaupallisen kilpailun kasvaessa amerikkalaislehdet päättivät aloittaa toimittajien palkkaamisen. Heidän tehtävänään oli hankkia vetäviä uutisia lehden myymiseksi, ja haastattelut olivat omalla tavallaan tarpeesta syntynyt käytäntö näiden skuuppien nappaamiseksi. (Schudson 1994.)

Mutta mitä haastattelu sitten ei ole? Haastattelu ei ole, tekotavastaan huolimatta, satunnainen keskustelu. Suomessa toimittajia lähtökohtaisesti sitovat Julkisen Sanan Neuvoston (JSN) säännöt sekä Journalistin ohjeet, jotka määrittelevät erinäisiä sääntöjä haastatteluiden toteuttamiselle sekä niistä saatujen tietojen julkaisulle.

Haastateltavalla on aina oikeuksia, joista poikkeamisella on seuraamuksia paitsi toimittajalle itselleen, myös hänen mahdolliselle työnantajalleen. Haastattelua tehdessä haastateltavalle on kerrottava, mihin häntä haastatellaan, missä yhteydessä ja mihin haastattelu voi mahdollisesti päättyä. Lisäksi on määriteltävä, onko kyseessä julkaistava haastattelu vai ainoastaan taustamateriaali ja aiotaanko haastateltavan nimeä julkaista.

JSN:n periaatelausumassa vuodelta 1981 linjattiin, että haastateltavalla on myös lähtökohtaisesti oikeus tarkistaa sitaattinsa, mikäli asiasta niin sovitaan. Laajemmissa haastatteluissa myös tarkistusmahdollisuus voidaan laajentaa koko juttuun. Tämän oikeuden myötä haastateltava voi korjata kommenttiansa asiasisältöä ja oikaista mahdollisia väärikäsityksiä, mutta toimituksella ei ole velvollisuutta hyväksyä laajempia tarjottuja muutoksia. Haastateltavalla ei myöskään lähtökohtaisesti ole oikeutta kieltää haastattelun julkaisua, elleivät olosuhteen asian ympärillä tee julkaisusta kohtuutonta. (JSN, Journalistin ohjeet, 17–19§.)

3 Miksi ja milloin kannattaa haastatella?

Journalistinen tiedonhankinta on internetin valtakauden myötä mullistunut varsinkin nopeasti digiaikaan siirtyneissä Pohjoismaissa noin viimeisen 20 vuoden ajan. Joihinkin juttuihin haastattelun tekeminen on nykyään tarpeetonta, sillä artikkelia varten tarvittavat tiedot saa helposti erinäisten tietokantojen tai esimerkiksi sosiaalisen median kautta.

Tällaisten nopeiden ja yksinkertaisten tiedonhankintatapojen johdosta haastattelun rooli tiedonhankintakeinona on jokseenkin supistunut. Nopeatempoisessa verkkojournalismissa, joka Suomessa vastaa erittäin suurta osaa toimittajien työtehtävistä, haastatteluille ei edes joka juttuun ole aikaa.

Haastattelulle on kuitenkin ehdottomasti edelleen paikkansa, kunhan perinteikästä keinoa käytetään oikein perustein ja oikeassa tilanteessa. Tutkija ja toimittaja Dean Nelsonin (2019, luku 5.14–5.39) näkemyksen mukaan haastatteluja tehdään ainakin yhdestä näistä neljästä syystä:

- Haluamme saada näkökulman johonkin tiettyyn asiaan tai tapahtumaan osanottajalta, auktoriteetilta, asiantuntijalta tai silminnäkijältä.
- Haluamme tuoda juttuun mukaan inhimillistä näkökulmaa tai ”väriä”.
- Saadaksemme lisätietoa jostakin aiheesta.
- Havainnollistaaksemme jonkin tapahtuman vaikutusta tai seuraamuksia.

Haastattelulla voidaan siis monin eri tavoin tuoda monia erilaisia ääniä esiin yhdessä juttussa. Samaa ei voi sanoa esimerkiksi sellaisesta uutisesta, joka kirjoitetaan vaikkapa puhtaasti tiedotteen pohjalta.

Tämän ohella painotan kuitenkin, että suurin osa toimittajista tekee lähtökohtaisesti kaupallista tuotetta jollekin medialle ja tuotteelle tarvitaan kuluttajia, eli kirjoitetun journalismin tapauksessa lukijoita. Haastattelun kautta toimittaja voi saada juttuunsa jotain sellaista, mitä muissa lehdissä ei julkaista – ainakaan ilman siteerausta alkuperäisestä. Uniikkeilla haastatteluilla tehdään uniikkeja juttuja, joita on helppo myydä.

3.1 Keitä kannattaa haastatella?

Kun juttuun halutaan haastattelu, seuraava vaihe on haastateltavan tai haastateltavien valinta. Joskus haastateltava voi määrittäytyä itsestään esimerkiksi toimeksiannon mukaan, mutta haastateltavan valikointi on myös toimittajan kannalta tärkeä taito. Toimittaja voi itse

omilla taidoillaan vaikuttaa haastattelun laatuun mittavasti, mutta niin ikään haastateltava kannattaa valita jutun kulma mielessä pitäen tarkkaan.

Esimerkiksi Columbia College Chicago (2022) kehottaa journalismin opiskelijoitaan etsimään potentiaalisia ammattilaisia esimerkiksi seuraavasti:

- Tutki aiheeseen liittyviä uutisia ja muita lehtijuttuja. Etsi niistä mahdollisia lähteitä, olivat he sitten silminnäkijöitä tai muita kokijoita, asiantuntijoita tai vaikkapa jonkin järjestön edustajia.
- Etsi jokin mahdollisimman relevantti ja mieluiten kohtuullisen uusi tieteellinen artikkeli jonkin alan julkaisussa. Yritä ottaa yhteyttä kyseisen artikkelin kirjoittajaan tai artikkelissa esiintyvään henkilöön, joka sopisi omaan juttuusi.
- Tutki aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja harkitse kirjailijoiden tavoittelua.
- Etsi esimerkiksi kansalaisjärjestö, etujärjestö, ammattiliitto tai virasto, jonka osaamiseen aiheesi kuuluu.

Asiantuntijoiden löytämisessä varsinkin ensimmäinen vinkki on erittäin hyödyllinen suomalaiselle toimittajille. Kotimaassa monet asiantuntijat esiintyvät mediassa mielellään ja joissakin tapauksissa heidän edustamansa yritys, korkeakoulu tai järjestö on asettanut tietyn aiheen kommentoinnin heidän vastuulleen. Näissä tapauksissa kyseiset tahot ovat usein tottuneita haastateltavia, joten heiltä kommenttien saanti on usein pitkälti mutkatonta.

Mikäli haastateltavaa tai löytyneen haastateltavan yhteystietoja tarvitsee etsiä enemmän, Suomessa esimerkiksi suuri osa yliopistoista pitää yllä tietokantaa ja hakukonetta omista asiantuntijoistaan. Vastaavanlaisia listoja ylläpitävät myös esimerkiksi ammattiliitot, etujärjestöt, ministeriöt, pelastuslaitokset sekä poliisilaitokset. Mikäli oikea haastateltava ei löydy tätä kautta suoraan, apua etsintään saa hyvin usein viestintäosastojen kautta.

Siviilitason ”kokijahaastateltavia” puolestaan löytää nykypäivänä usein sosiaalisen median kautta. Esimerkiksi jonkin kolarin, tulipalon tai muun vastaavan tapahtuman silminnäkijät ottavat eri kanavien yhteyttä toimituksiin juttuvinkkien muodossa, joten näissä tapauksissa haastateltava saattaa löytyä omalla painollaan.

Joskus tämä ei kuitenkaan onnistu, jolloin varmin tapa on joko jalkautua paikan päälle etsimään haastateltavia tai sitten tavoitella tapahtumaa koskettavia tahoja, joiden yhteystiedot ovat saatavilla. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi palaneen huoltoaseman yrittäjän tai satonsa menettäneen maanviljelijän tavoittelua, kun tieto itse tapahtumasta on jo saatu.

Kokijahaastatteluissa on tärkeää myös muistaa, että niiden kenties tärkeimpänä tarkoituksena on tuoda inhimillistä kulmaa syntyvään juttuun. Lukijoita lähtökohtaisesti kiinnostaa, miten jokin tapahtuma vaikuttaa ihmisiin. Täten myös haastateltava sekä kysymykset kannattaa mahdollisuuksien rajoissa valikoida siten, että molemmat palvelevat tätä tarkoitusta.

4 Miten haastattelut voidaan jaotella?

Lähtökohtaisesti jokainen haastattelu on omanlaisensa ja yksilöllinen, mutta haastatteluja voi jaotella erinäisiin kategorioihin esimerkiksi haastattelun kohdejutun, aihepiirin tai toteutustavan perusteella.

Toteutustapaan perustuva haastattelun luokka on esimerkiksi McGregorin ja Sedorkinin (2002, 4) esittämät, vapaasti suomennettuna väijytyshaastattelut ("doorstops and ambushes"). Kotimaassa tämä on verrattain harvoin käytetty keino, mutta laajalti käytössä tietyssä muodossaan politiikan toimituksissa, joissa poliitikoilta saatetaan kalastella haastatteluja heti valiokunnan ovilla kokousten välissä.

Jutun aihepiirin perusteella McGregor ja Sedorkin esittävät kaksi yläkategoriaa: "hard news" ja "soft news" eli suoraan suomennettuna kovat ja pehmeät uutiset. Konkreettisesti kovat uutiset tarkoittavat esimerkiksi päivän uutistapahtumia, jotka ovat hyvin pitkälti faktoihin nojaavia, siinä missä pehmeiden uutisten alakategoriaan istuvat ajattomammat jutut, joiden keskiössä ovat esimerkiksi julkimot tai ilmiöt. (McGregor & Sedorkin 2002, 94.)

Haastattelun kohdejuttuun perustuvaa jakoa tarjoaa esimerkiksi Columbia-yliopisto (2012), joka jakaa lähtökohtaisesti haastattelut kahteen pääluokkaan: Uutishaastatteluun ja henkilökuvaan ("profile"). Näiden lähtökohtainen ero on se, että uutishaastattelu keskittyy tiedonkeruuseen tapahtumasta tai uutistilanteesta, kun taas henkilökuva keskittyy tiedonkeruuseen jostakin henkilöstä. Seuraavat alaluvut pureutuvat kategorijaotteluihin tarkemmin.

4.1 Haastattelu jutun ytimenä

Columbia-yliopiston (2012) esittämässä jaossa yksi haastattelutyyppi on henkilöhaastattelu ("profile"), joka keskittyy tiettyyn henkilöön haastattelun aiheena ja keskiönä. Tällöin itse haastattelu on koko jutun ydin ja haastateltavan rooli on siitä syntyvässä journalistisessa tuotoksessa tärkeä, sillä hän on jutun päähenkilö, ei vain jotain muuta aihetta kommentoiva tai pohtiva sivutoimija. Henkilöhaastattelu ei kuitenkaan ole täysin irtoton uutisvirrasta, sillä usein jokin uutistapahtuma saattaa olla motivaationa juuri kyseisen henkilön haastatteluun.

Tällaisiin haastatteluihin toimittajan lähtökohtaisesti kannattaa valmistautua erityisen huolellisesti tutustumalla kohteensa taustoihin ja mahdollisiin aiempiin haastatteluihin. On hyvin hankalaa haastatella esimerkiksi jääkiekkoilijaa hänen urastaan, jos tuntemus pelistä tai vaikkapa pelaajan joukkueesta on täysin olematonta.

Toisaalta liian syvällinen tutustuminen voi pahimmillaan olla jutulle haitaksi. Kohteensa liian hyvin tunteva toimittaja voi sivuuttaa henkilöhaastattelussa kysymyksiä, joihin jutun lukija haluaa ehdottomasti vastauksen, sillä toimittaja itse tietää jo nämä vastaukset ja pitää niitä itsestäänselvyyksinä.

Valmistautumisen ohella myös itse haastattelutilanteessa pitää siis olla hereillä. Tämä pätee tiedon ja tuntemuksen ohella myös lähestymistapaan. Erilaisia ja eritaustaisia ihmisiä joutuu väistämättä haastattelemaan eri tavalla ja toimittajan tapa valikoida, muotoilla, raamittaa ja kohdentaa kysymyksiä voi määrittää täysin sen, saako hän jutun kannalta relevantteja vastauksia.

Esimerkkinä poliitikon haastattelussa suorien ja relevanttien vastausten saaminen voi olla erittäin haastavaa, koska poliitikot lähtökohtaisesti kiertelevät ja väistelevät haastavia kysymyksiä ja tilanteita, jotka voivat vaikeuttaa heidän tai heidän edustamansa puolueen asemasta. Tämän ongelman ympäri voi kuitenkin yrittää luovia, kun ymmärtää jo etukäteen, että poliitikko todennäköisesti haluaa seurata omaa, jo ennen haastattelua päättämänsä narratiivia. (Brewer 2018.)

Kun lähtökohdat tiedostaa, toimittaja voi valikoida kysymyksensä siten, että haastateltava ei voi väistää niitä, tai siten, että väistöyritykset ja kommentoinnin väliin jättäminen ajavat käytännössä vastauksen roolia. Tämä yhdistettynä avoimin mielin tilanteeseen lähtemiseen voi varmistaa, että haastattelun tehtävä eli tiedonvälitys lukijoille syntyvän jutun kautta toteutuu, vaikka haastateltava yrittäisi jopa tietoisesti vääristää tietoa oman tarinansa mukaiseksi.

Huomautettakoon, että haastatteluun lähtö tietyin ennako-oletuksin ja odotuksin ei aina ole suotavaa, mutta fakta on kuitenkin se, että nykypäivän journalisteina teemme lähtökohtaisesti kaupallisia tuotoksia, joiden tarkoituksena on houkutella lukijoita.

Universaalina haastattelun sääntönä kannattaa siis jo ennen haastatteluhetkeä pitää edes jonkinasteinen kuva mielessä siitä, mihin suuntaan sen pohjalta syntyvää juttua haluaa viedä, sillä se määrittää laajalti esimerkiksi kysymysten valikointia, niiden muotoilua, haastamisen tason tarvetta ja muuta olennaista haastattelutilanteen kannalta. Järkevän jutun rakentaminen helpon ja yksinkertaisenkin haastattelun pohjalta on hyvin, hyvin hankalaa, jos itse haastattelu on ollut rönsyilevä ja epäjohdonmukainen sisällöltään.

4.2 Haastattelu lisähöysteenä

Columbia-yliopiston (2012) toinen jaottelu haastatteluille on niin kutsuttu uutishaastattelu ("news interview"), jonka tarkoituksena on "kerätä tietoa, jonka avulla jokin uutistilanne tai -tapahtuma on mahdollista selittää". Käytännössä termi on hyvin laaja ja se pitää sisällään ylivoimaisen valtaosan kaikista haastatteluista, joita esimerkiksi omalla urallani olen tehnyt.

Suurimmassa osassa Suomen uutis- ja verkkomedioita pitkiä henkilöjuttuja huomattavasti yleisempi haastattelutilanne on niin kutsuttu asiantuntijahaastattelu, jossa johonkin muuhun juttuun etsitään aihetta tunteva taho kommentoimaan sitä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi koronaviruspandemiaa kommentoivaa lääkäriä, Ukrainan sotaa kommentoivaa kenraalia tai vaikkapa lakipykälää pohtivaa lakimiestä- tai naista.

Samaan alakategoriaan uppoavat myös esimerkiksi haastattelut, joissa yrityskaupasta kaustellaan lisätietoja yhtiön toimitusjohtajalta, tai vaikkapa sääennusteen yksityiskohtien kommentointi meteorologin toimesta. Yleisluontoisesti näitä haastatteluja voisi kuvailla kokonaisuutena myös "höysteiksi" – ne eivät ole koko juttu, mutta tärkeä osa jutun journalistista arvoa ja sisältöä.

Suurimpana eroavaisuutena pidempiin kohdevetoisiin haastatteluihin nämä haastattelut ovat usein huomattavasti lyhyempiä ja tarkempia sisältönsä suhteen. Perustiedot haastateltavasta ovat edelleen tärkeitä, mutta asiantuntijahaastattelussa haastattelijan ei myöskään tarvitse tietää niinkään kaikkea haastateltavasta henkilönä tai kysyä häneen henkilönä liittyviä kysymyksiä, vaan saada mahdollisimman tarkkoja vastauksia jostakin muusta asiasta, jota haastateltava tuntee.

Ytimessä on jälleen kysymysten muotoilu sekä haastatteluun ennakkoon valmistautuminen. Tällä kertaa tosin tutustumisen tärkein kohde on asia, mistä lausuntoja halutaan, eikä itse lausuntojen antaja henkilönä.

4.3 Katuhaastattelu

Aiemmin mainittu katuhaastattelu eli -gallup on omalla tavallaan uutishaastattelun alalaji, jossa kuitenkin toteutustapa eroaa merkittävästi esimerkiksi asiantuntijan haastattelusta. Lähtökohtainen syy tähän on se, että katugallupissa haastatellaan lähes aina useampaa ihmistä yhden sijaan.

Onnistunut katugallup vaatii muiden haastatteluiden tapaan tutustumista aiheeseen, mutta katugallupien aiheet ovat usein hyvinkin arkisia, joten syvällistä tutkimusta harvemmin tarvitsee. Sen sijaan katugallupissa elintärkeää on haastateltavien, haastattelupaikan sekä kysymysten valinta.

McGregor ja Sedorkin (2002, 4) kuvailivat katugallupia kutsuttuna ”vox pop” -haastatteluna, eli tarkoituksena on tuoda esille kansan ääntä. Tästä johtuen gallupiin on syytä valikoida mahdollisimman paljon erilaisia vastaajia, jotta erilaisia näkökulmia saadaan siitä syntyvässä jutussa esille.

Haastattelupaikan valinta puolestaan määrittää sen, saatko ylipäättään haastatteluja. Kaupungin keskustassa on helppo saada yleismaailmalliseen aiheeseen kommentteja, mutta esimerkiksi maakuntalaisten mielteitä ei Helsingin keskustasta todennäköisesti löydy. Samalla esimerkiksi autoilua koskevaa gallupia on vaikeaa toteuttaa paikoissa, joissa autoilevat ihmiset eivät liiku.

Kysymysten asettelu puolestaan määrittää hyvin laajalti haastattelujen laadun. Toimittajan on elintärkeää kehittää avoimia ja selkeitä kysymyksiä, joihin pelkät kyllä- tai ei-vastaukset eivät riitä. Katugallupit lisäksi usein videoidaan, vaikka niiden pohjalta tehtäisiinkin kirjoitettu juttu, joten myös videosisällön ja jutun monimediallisuuden kannalta on järjeställistä pohtia kysymysten mittaa.

Etelä-Kalifornian yliopisto (2022) tarjoaa toimittajakoulutusohjelmassaan ohjeita, joista seuraavat ovat katugallupin ohella myös muitakin haastatteluja toteuttavalle toimittajalle erittäin relevantteja:

1. Opettele haastateltavan nimen oikea ääntämis- ja kirjoitusasu. Jos asuinpaikka tai työpaikka ovat relevantteja asioita, tiedustele myös niitä. 54-vuotias Jari Mäkelä Vantaalta kuulostaa paljon kiinnostavammalta, kuin anonymi asiaa kommentoiva mies.
2. Kysy kaikilta samat kysymykset. Varmista, että pääkysymyksesi on avoin ja välttä kysymyksiä, joihin ”kyllä” ja ”ei” ovat yleisiä vastauksia.
3. Älä pelkää toistaa kysymyksiä, jos koet saavasi sen toistamalla aiempaa paremman vastauksen.
4. Pidä haastattelut lyhyinä, muutama minuutti per henkilö riittää.
5. Haastattele suurta ihmismäärää. Voit näin valita parhaat vastaukset ja mahdollisimman monimuotoiset näkökulmat syntyvään juttuun.
6. Poistu mukavuusalueeltasi ja etsi monia erilaisia ihmisiä vain itsesi kaltaisten sijaan.

7. Älä harmittele, jos joku ei suostu haastatteluun. Monilla ihmisillä on yksinkertaisesti kiire. Yritä uudelleen, sopivat haastateltavat kyllä löytyvät.

5 Miten teen hyvän haastattelun?

Lähtökohtaisesti yhtä ja ainoaa oikeaa haastattelun mallia ei ole. Kuten aiemmista luvuista käy selvästi ilmi, haastatteluja on joka lähtöön ja tarkoitukseen, joten yksi tekniikka tai lähestymistapa ei sovi jokaiseen. Väitän, että on kuitenkin olemassa lähes universaaleja keinoja sekä asioita, jotka huomioimalla voit tehdä lähes minkä tahansa tyyllisestä haastattelusta paremman. Käyn tässä läpi niistä mielestäni olennaisimmat sekä teorialähteiden että omien kokemusteni kautta.

5.1 Älä laiminlyö valmistautumista

Nelson (2018, 8.1) kirjoittaa, että valmistautuminen voi tuhota tai pelastaa haastattelusi. Tämä ei rajoitu pelkästään taustatietojen keräämiseen, vaan tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että perehdyt mahdollisimman hyvin siihen, millaista haastattelua tavoittelet. Onko haastateltavasi vaikeasti tavoiteltava vai vastaako hän mielellään? Onko aihe arkaluontoinen vai voitko tiedustella siitä vapaasti? Vastaaviin kysymyksiin kannattaa olla mahdollisuuksien mukaan vastauksia jo ennen, kun tavoitat kohteesi.

Vastaavasti taustatietojen kerääminen ja aihepiirin tunteminen tarpeeksi, kuten aiemmissa luvuissa kävin läpi, on elintärkeää toimittajan uskottavuuden kannalta. Asiantuntijat lähtökohtaisesti antavat parempia vastauksia toimittajalle, joka osaa kysyä oikeita kysymyksiä, joiden valikointi olisi äärimmäisen hankalaa ilman taustatietoja. Aiheeseen perehtymällä toimittajan on lisäksi esimerkiksi helpompi kysyä vaikeampia kysymyksiä, tunnistamaa milloin haastateltava ei puhu totta vastatessaan ja tehdä juttu, joka ei toistele aiempien samaa aihetta käsittelevien juttujen tietoja. (McGregor & Sedorkin 2002, 21–24.)

Valmistautuminen pitää myös sisällään jutun kulman pohtimisen jo ennen haastattelun alkua. Ennako-oletuksista vastausten suhteen ei kannata yleensä pitää kovinkaan tiukkaan kiinni, mutta ennen puhelimeen tarttumista kannattaa olla jo mielessä, minkälainen juttu haastattelun pohjalta suunnilleen syntyy. Tämä vaikuttaa esimerkiksi kysymysten sisältöön ja määrään, jotka ovat molemmat olennaisia seikkoja jo haastateltavan etsintävaiheessa.

5.2 Mieti kysymykset tarkkaan

Optimaalisessa haastattelussa toimittajan kannattaa keskittyä avointen kysymysten kysymiseen, sillä niillä saa useimmiten myös parhaita vastauksia. ”Kyllä”, ”ei” ja muut yhden sanan tai maksimissaan lauseen mittaiset vastaukset ovat harvoin kiinnostavimmasta päästä.

Jaakkolan mukaan haastattelukysymysten tulisi olla yksiselitteisiä, helposti ymmärrettäviä ja riittävän yksityiskohtaisia. Ylimalkaisiin kysymyksiin saa helposti vastaavasti ylimalkaisia ja epäselviä vastauksia, joten kysymyksen sisällön ohella myös sen muotoiluun ja aseteluun on järkevää kiinnittää huomiota (Jaakkola 2013, 207).

Nelsonin (2018, luku 11.10) näkemyksen mukaan parhaita kysymyksiä ovat sellaiset, jotka alkavat ”miten” tai ”miksi”, sillä niiden avulla saat mielenkiintoisempia vastauksia kuin kysymällä ”milloin”, ”mitä”, ”kuka” tai ”missä”. McGregor ja Sedorkin (2002, 73) kutsuvat puolestaan näitä kuutta kysymystä ”kuudeksi oleelliseksi kysymykseksi.

Mieti siis, miten valitsemasi kysymykset vastaavat noihin kuuteen. Keitä tämä asia tai ilmiö koskee? Milloin se tapahtuu? Miksi se tapahtuu? Miten se tapahtuu? Kaikki nämä ovat asioita, joihin jutun lukija todennäköisesti haluaa vastauksen ja joihin toimittajan tehtävänä on hankkia vastauksia.

5.3 Älä pelkää vaikeita kysymyksiä

Vaikeat kysymykset voivat olla kiusallisia sekä toimittajalle että haastateltavalle. Ne voivat olla arkaluontoisia, epämukavia tai hyvinkin henkilökohtaisia, mutta usein niitä on pakko kysyä. Nelsonin (2018, 13.2–7) mukaan kysymällä myös näitä haastateltavalla kenties epämieluisia kysymyksiä voit haastaa lähdeesi, asettaa mahdollisesti haastateltavasi vastuuseen jostain hänen sanomastaan tai vaikkapa antaa hänelle mahdollisuuden perustella sanomisiaan tai tekemisiään.

Näitä epämieluisia kysymyksiä toimittaja joutuu kysymään oman kokemukseni nojalla hyvin usein esimerkiksi poliitikoilta, jotka yrittävät hyvin usein piiloutua jargonin ja jaarittelun taakse tai sitten kääntää keskustelun johonkin toiseen aiheeseen. Totuuden kaivaminen tämän väistelyn takaa on kuitenkin juuri se syy, miksi toimittajan kannattaa heitä haastatella.

Martin (2014) kehottaa toimittajia lähtökohtaisesti aloittamaan haastattelut pehmeämmillä kysymyksillä haastateltavan rentouttamiseksi, mutta painottaa, että vaikeita kysymyksiä ei saa sivuuttaa. Martin muistuttaa, että jatkokysymysten sekä mahdollisesti kysymysten toistamisen avulla jopa kiertelevästi vaikeaan kysymykseen vastaava taho voi lopulta päätyä konkreettiseen vastaukseen.

5.4 Opettele käyttämään hiljaisuutta

Haastattellessa toimittajaa saattaa ajoittain kohdata eräänlainen hinku jatkaa kysymyksellä heti sopivan tauon osuessa kohdalle. Tämä on erittäin tavallista esimerkiksi puhelinhaastatteluissa, joissa haastateltavan elekielestä ei voi päätellä, aikooko hän jatkaa vastaustaan.

Nelson (2018, luku 11.82) suosittelee, että toimittajan kannattaa tietoisesti olla vastauksen aikana hiljaa kenties pidempään kuin tavallista, sillä haastateltava voi myös jatkaa puhumista odotettua pidempään. Hiljaisuus voi Nelsonin mukaan ajaa esimerkiksi kysymystä väistelevän haastateltavan avaamaan sanaista arkkuun huomattavasti odotettua enemmän.

Samaa peräänkuuluttaa esimerkiksi Scanlan (2013), joka toteaa, että ihmiset ryntäävät usein täyttämään hiljaisia hetkiä. Scanlanin mukaan voit muuten kyllä viestiä kuuntelevasi, mutta pysymällä hiljaa haastateltavasi saattaa lipsauttaa asioita, mitkä hän olisi muuten onnistunut pitämään piilossa antamalla toimittajan edetä seuraavaan kysymykseen.

5.5 Muista nauhoittaa haastattelusi

Lukijoita lähtökohtaisesti kiinnostavat haastateltavan lainaukset ja lausunnot. Kirjoitetussa journalismissa puhetapa ja konkreettinen ääni eivät välity täysin, mutta esimerkiksi haastateltavan tapa ilmaista asioita välittyy erinomaisesti jo sanavalintojen kautta. Haastattelun nauhoittamisen pitäisi täten olla itsestänselvyys, mutta sellainen, josta haluan erikseen muistuttaa.

Nelson (2018, luvut 16.1–6) muistuttaa, että nauhoittamisen unohtumisella voi pahimmillaan olla oikeudellisia seuraamuksia. Jos saat haastattelussasi esimerkiksi erittäin mielenkiintoisen lainauksen, joka voi vahingoittaa vaikkapa sen sovituksessa haastattelussa sanoneen poliitikon mainetta, voit pelastaa juttusi julkaisevan tahon sekä itsesi mahdolliselta oikeuskanteelta nauhan avulla.

Painotan, että haastattelun nauhoittamiseen kannattaa lähtökohtaisesti aina kysyä lupa. En ole itse kohdannut kertaakaan haastateltavaa, joka olisi tästä kieltäytynyt, vaan oman kokemukseni perusteella sitä saatetaan jopa toivoa juuri siksi, ettei haastateltavan lauseita voi vahingossakaan vääristellä.

Scanlan (2013) huomauttaa puolestaan, että haastattelun nauhoittamisesta on hyötyä myös toimittajan oman kehityksen kannalta. Omia nauhojasi kuuntelemalla voit tutkia, millaisia mokia ja onnistumisia kohtasit tuon haastattelun aikana. Useimmiten varsinkin omat

pienet mokat livahtavat erittäin helposti ohi itse tilanteessa, mutta nauhaa kuuntelemalla ne huomaat helposti ja voit täten välttää niitä jatkossa huomattavasti helpommin.

6 Oma tieni haastattelijana

Käyn tässä luvussa läpi omien juttujeni kautta, miten olen urani aikana kehittynyt haastattelijana. Vertaan joitakin urani heikompia tuotoksia parempiin ja selvennän aiemmissa luvuissa esitettyjen teorian tietojen valossa, miten kyseisistä jutuista olisi voinut tehdä parempia haastattelemalla paremmin. Lisäksi avaan esiintyvien juttujen tekoprosessia ja sitä, miten niitä varten tehdyt haastattelut vaikuttivat itse jutun syntyyn. Seuraavista esimerkkihaastatteluista jokainen on toteutettu puhelimitse, ellei toisin erikseen mainita.

6.1 Esimerkki 1: Pitkä henkilöhaastattelu

Ensimmäinen Ilta-Sanomien julkaisema pidempi haastatteluni oli keväältä 2019, jolloin olin juuri aloittanut urani lehdessä. Olin haastatellut entistä Counter-Strike-videopelin ammattilaispelaajaa Joonas Leppästä juttuun, joka lopulta julkaistiin Digitoday-osiossa kahdessa osassa (liite 1, liite 2).

Pintapuolisesti haastatteluni Leppäsen kanssa sujui mukavasti, mutta jutun viilautuessa julkaisukelpoiseksi sekä myöhempien vuosien oivallusten kautta koen astuneeni moniin sudenkuoppiin, joiden välttäminen olisi tehnyt juttuprosessista huomattavasti helpomman.

Näistä sudenkuopista ensimmäinen oli se, että lähdin haastatteluun jopa ”liian hyvillä” pohjatiedoilla, kuten kuvailin luvussa 4.1, enkä pohtinut etukäteen haastattelun pohjalta syntyvää juttua tarpeeksi hyvin. Tällä tarkoitan sitä, että tunsin jo Leppäsen uraa, ammattipelaamista alana sekä laajemmin videopelaamista aihepiirinä. En esimerkiksi osannut tuolloin ajatella, että jutun lukijaa kiinnostaisi kuulla Leppäsen suusta, millaista peliä hän pelasi tai miten hän päätyi ammattilaiseksi pelkän harrastamisen sijaan. Sen sijaan pidin vastauksia niihin eräänlaisina itsestäänselvyyksinä, vaikka vastauksen kuuleminen entisen ammattilaisen sanoin olisi tuonut lukijan kannalta jutulle lisäarvoa.

Samalla itse haastattelu luisui ajoittain sivuraiteille, koska en ollut tarkentanut kulmaani etukäteen. Käytin esimerkiksi aikaa siihen, että kysyin itseäni kiinnostavia kysymyksiä haastateltavan uran käännteistä ja joukkuehistoriasta, mutta niillä ei ollut käytännössä mitään merkitystä tai arvoa syntyvän jutun kulman, eli ammattipelaajien urakaaren ja uran lopettamisen syiden, kannalta. Onnistuin kasaamaan haastattelun pohjalta lopulta toimivat jutut, mutta parempaan olisi helposti pystynyt valmistautumalla paremmin ja pohtimalla varsinkin jutun lukijaa kysymyksiä valitessa.

Opit kuitenkin tarttuivat ja kesällä 2021 tein kaksi haastattelua, jossa etenkin valmistautuminen ja jutun kulmien pohtiminen etukäteen osoittautuivat avainkeinoiksi. Näistä ensimmäinen, eli pelaamalla miljoonia tehneen Topias Taavitsaisen haastattelu julkaistiin Ilta-Sanomissa heinäkuussa 2021.

Taavitsaisen tapauksessa perustason suunnitelma oli jakaa haastattelun pohjalta tehtävät jutut kahteen kulmaan, jossa yhdessä keskityttiin häneen sekä hänen perheeseensä ja toisessa puhuttiin enemmän hänen peliurastaan ja ammattipelaamiseen yleisesti. Näiden raamien pohjalta tutkin Taavitsaisen uraa, taustoja sekä hänestä aiemmin kirjoitettuja juttuja ja pohdin, mitä haluaisin hänen kertovan uudestaan omin sanoin ja mitä tietoja aiemmista haastatteluista oli jäänyt uupumaan.

Suunnittelin tältä pohjalta tiiviin, mutta kattavan sekä asiassa pysyvän kysymyspatteriston. Haastattelussa kävimme läpi Taavitsaisen elämää lapsuudesta nykyhetkeen sekä peliuran käännteitä alusta nykypäivään, mutta koska kysymykset oli mietitty tarkkaan näihin kahteen aihepiiriin istuvaksi, ei itse haastattelu lähtenyt juurikaan sivuraiteille.

Taavitsaisen haastattelu oli lopulta pituudeltaan vain noin puolen tunnin mittainen. Tuosta materiaalmäärästä saatiin kuitenkin useita erittäin toimivia juttuja juuri siksi, että olin pannostanut erityisen paljon ensin juttujen kulmien viilaamiseen ja sitten kysymysten suunnitteluun näihin kulmiin sopivasti.

Vastaavan skaalan juttu syntyi puolestaan ruotsalaisen ammattipelaajan Christopher Alesundin haastattelusta (liite 3), jossa avainroolissa oli tällä kertaa taustojen tutkiminen sekä kulmien rajaaminen jo etukäteen. Alesundin kanssa käyty haastattelutilanne kesti noin kaksi tuntia, joten kerätty materiaalmäärä oli itsessään hurja. Juttujen luomisen työmäärä ei kuitenkaan osoittautunut ylitsepääsemättömäksi, koska olin jälleen valinnut ja muotoillut sellaiset kysymykset, joiden avulla saa mahdollisimman hyvin suunniteltuihin juttuihin sopivia vastauksia.

Alesundin tapauksessa suunnittelin, että haastattelun pohjalta syntyisi kolme erilaista juttua ja täten jaoin kysymykset neljään kategoriaan: Yleisluontoisiin ja kaikkiin päteviin kysymyksiin sekä tarkempiin kysymyksiin, jotka olivat kohdennettuja johonkin tiettyyn kategoriaan.

Esimerkiksi yleisluontoisten kysymysten kategoriaan istuu kysymys, jossa pyysin Alesundia kertomaan, miten hän esittelisi itsensä henkilölle, joka ei tunne ammattipelaamista lainkaan. Tarkempien kategoriakysymysten luokkaan istuvat esimerkiksi kysymykset,

joissa pyysin Alesundia nimeämään hänen mielestään historian 10 parasta Counter-Strike-videopelin pelaajaa.

Lopputuloksena itse pitkänkin nauhan perkaaminen oli helppoa ja jutut syntyivät nopeasti sekä tehokkaasti, koska haastattelu oli pituudestaan riippumatta johdonmukainen ja selkeä. Tärkeänä oppina tästä jäi siis käteen, että käyttämällä etukäteen aikaa jutun valmisteluun säästät loppupeleissä todella paljon vaivaa ja voit lisäksi välttyä haastattelutilanteissa mokilta, jotka saattavat upottaa koko suunnitellun jutun.

6.2 Esimerkki 2: Uutishaastattelu, asiantuntijat

Erinäisten uutishaastattelujen määrä on urani aikana ollut moninkertainen suhteessa pitkiin henkilöhaastatteluihin, joten niiden joukosta löytyy aihepiireiltään huomattavasti laajempi kirjo.

Ensimmäinen Iltä-Sanomien verkkosivuilla julkaistu uutishaastatteluni on heinäkuulta 2019, jolloin haastattelin Nordean pääanalytikko Jan von Gerichia Yhdysvaltain ohjauskoron suunnasta. Talousaiheisia haastatteluja tein saman vuoden aikana esimerkiksi lakosyksyn vaikutuksesta sekä nousevan öljyn hinnan vaikutuksista Suomeen (liite 4).

Talousaiheissa aiemmin mainitsemani ennakkovalmistautuminen tutustumalla aiheeseen korostuu lähes äärimmilleen. Lähtökohtaisesti monista talousaiheista ei edes kykene haastattelemaan asiantuntijaa ilman perustason ymmärrystä aihepiiristä, koska täysi ummikko ei edes osaisi kysyä oikeita kysymyksiä. Velkakirjojen ja osakemarkkinoiden ymmärtäminen ei ole itsestäänselvyys,

Vastaava perehtyminen aihepiiriin korostui myös kesällä 2021, jolloin työskentelin uutistointituksessa. Tuolloin kuuma aihe oli edelleen koronavirus, jonka johdosta päädyin haastattelemaan useita lääkäreitä sekä professoreita rokotteista, viruksesta ja tartunnoista vuoden mittaan (liite 5).

Koronajutuissa vähintään perustason tuntemus pandemian kehityksestä, viruksesta ja rokotteista oli jälleen elintärkeää, sillä oikeiden kysymysten löytäminen ilman taustatietoja olisi mahdotonta. Toistuvat haastattelut kuitenkin olivat itseni kannalta eduksi, sillä parhaat haastateltavat alan asiantuntijoiden joukosta sekä toimivat kysymykset tulivat väkisin tutuksi.

Väitän, että vastaava kehitys toistuvien, suhteellisen samaa aihepiiriä käsittelevien haastatteluiden kautta on erittäin yleinen ja varsin hyödyllinen, jos siihen kiinnittää huomiota.

Kun useampi juttu käsittelee samaa aihetta, on helpompaa verrata, mikä niissä onnistui ja mikä ei. Voit samalla tavalla verrata osasiko haastateltava A vastata kysymyslistaan B vetävästi, vai saiko paremmin irti myöhemmässä haastattelussa eri tavalla muotoilluilla kysymyksillä.

Joskus asiantuntijahaastattelu voi kuitenkin olla kevyempi. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi sääitä käsittelevissä jutuissa, joita varten haastatteluja tehdään uutistoimituksissa erittäin usein (liite 6). Sääennusteet itsessään ovat nykypäivänä saatavilla hyvin helposti verkossa, joten meteorologille soittamalla haetaan lähinnä arkisempaa ja ihmistä lähemmäs tulevaa tapaa selittää sääilmiöitä.

Sääjutun haastattelulla halutaan lähtökohtaisesti selvittää milloin, missä ja miten erinäiset sääilmiöt tapahtuvat tarkemmin ja tuoda konkretiaa sääkarttaan, joka voi muuten esiintyä vain hienoin värein ja animaation varustetulta Suomen kartalta. Toimittajan kirjoittama ”Kainuuta lähestyy matalapaine” ei ole yhtään niin kiinnostavaa, kuin meteorologin suusta kuulu ”Kajaanissa sataa viidestä eteenpäin”.

Joskus jutussa saattaa esiintyä useita erilaisia haastatteluita, joista asiantuntijahaastattelua saatetaan tarvita taustoittamiseksi ennen kokijakulman hankkimista. Heinäkuussa 2021 tehtäväni oli selvittää tapausta, jossa kansanedustaja oli lähettänyt eduskunnan sähköpostiosoitteesta yrityksensä mainoksia medialle. Pohdinnassa oli tuolloin, oliko tällainen toiminta jotakin lakia tai eduskunnan sääntöjä vastaan (liite 7)

Juttua varten haastattelin oikeustieteen professoria, eduskunnan hallintojohtajaa ja kansanedustajan puolueen eduskuntaryhmän ryhmäkanslian pääsihteerä ennen itse kansanedustajan haastattelua. Haastatteluissa selvisi nopeasti, että mainostiedotteen lähettämisessä ei ollut mitään laitonta tai suoranaisesti sääntöjen vastaista, vaikka muutoin toimintatapaa voitaisiinkin paheksua sopimattomana.

Näillä taustatiedoilla varustettuna itse kansanedustajalta vastausten saaminen oli paljon helpompaa, koska tiesin jo ennen hänelle soittoa, ettei tapauksessa ollut tapahtunut mitään sääntörikkomusta. Juttuun saatiin täten tästä viimeisestä haastattelusta huomattavan erilainen kulma, kuin mitä olisi ilman etukäteen hankittuja taustatietoja saatu. Samalla vältyttiin siltä, että haastatteluun olisi lähdetty perättömin ennakko-oletuksin varustettuna.

6.3 Esimerkki 3: Uutishaastattelu, siviilit

Tavallisen siviilin haastattelu ei välttämättä eroa kovinkaan paljoa asiantuntijahaastattelusta, mutta näissä tilanteissa usein esiintyy haasteita, joita toimittaja ei usein kohtaa virkamiesten, asiantuntijoiden tai vaikkapa poliitikoiden haastatteluissa.

Niin kutsutut ”rivikansalaiset” haluavat hyvin usein esiintyä mediassa nimettömänä ja varsinkin ilman kuvaa. Tästä johtuen mediatalot usein joustavatkin peruskäytännöstä, jossa haastateltava kommentoi asiaa aina omalla nimellään: Sen sijaan nimien muuttaminen johonkin geneeriseen vastineeseen on hyvin yleistä.

Tämän linjauksen pääasiallinen tavoite on haastateltavan yksityisyyden suojaaminen, sillä esimerkiksi arkaluontoisia aiheita kommentoiva siviili voi saada mediassa esiinnyttyään kohtuuttoman lokaryöpyn niskaansa.

Esimerkkinä tästä haastattelin kesällä 2021 suomalaista futisfania, joka oli saanut koronataartunnan kisamatkalla Pietarissa ja jäänyt rajan taakse jumiin kolmen viikon ajan (liite 8). Hän halusi kertoa tarinansa ja kommentoi hyvillä mielin, mutta kyseisen ajankohdan ilmapiirin johdosta hänen oikean nimensä julkaisu olisi ollut kohtuutonta. Noina viikkoina julkisessa keskustelussa Pietariin matkanneita suomalaisia haukuttiin pitkälti vastuuttomiksi koronan levittäjiksi, jotka viis veisasivat todellisista ongelmista.

Tällaisissa tapauksissa parempia vastauksia saa myös siten, että haastattelun tunnelmasta tekee rennomman. Julkisessa keskustelussa syyllistetty ja haukuttu henkilö puhuu medialle paljon mieluummin, jos median edustaja osoittaa ymmärtävänsä häntä ja vakuuttaa, että hänen tarinansa esitetään julkaisussa oikeudenmukaisesti.

Toisena eroavaisuutena siviililtä haastattelun hankkiminen voi myös olla asiantuntijaa tai muuta työnsä puolesta aiheita kommentoivaa paljon hankalampaa esimerkiksi aiemmin mainitun kameran tai nimen esittämisen ujustelun johdosta, muttei aina. Usein rivikansalaiset lähestyvät juttuvinkein toimituksia, jolloin haastateltavan löytäminen on hyvin helppoa. Ajoittain näihin siviileiltä saatuihin tietoihin kuitenkin halutaan varmistus toiselta taholta, jos kyseessä on sitä vaativa aihe.

Esimerkin tästä kohtasin niin ikään kesällä 2021, jolloin lissä nelostien varrella ilmoitettiin räjähdysvaarasta. Paikalla tapahtunutta tulipaloa todistanut mies kertoi tilanteesta ja väitti, että paikalta kuului ”räjähdyksiä”.

Myöhemmin tavoitettu palomestari kuitenkin vahvisti, että kyseessä oli vain maalipurkkien poksahdusta ja räjähdysvaara ei itseasiassa ollut koskaan akuutti. Tämä toimii myös hyvänä esimerkkinä siitä, että epävarma tieto kannattaa mahdollisuuksien mukaan tarkistaa usean lähteen kautta ja usein tämän tiedon tarkistamiseen ainoa keino on erillinen haastattelu (liite 9).

6.4 Esimerkki 4: ”Vox populi” – katugallupit

Päädyin vuoden 2021 heinäkuussa tilanteeseen, jonka lähes kaikki toimittajat joskus kohtaavat: Tekemään katugallupia. Aiheeksi valikoitui polttoaineen hinta, joka oli lähtenyt hiltain hurjaan nousuun (liite 10).

Katugallupissa aiheet ovat usein hyvin arkisia, joten syvällistä valmistautumista ei niinkään tarvitse toteuttaa. Sen sijaan erityisen tärkeäksi nousevat kaksi asiaa, joista mainitsin jo teoriaosuudessa:

1. Missä gallup tehdään?
2. Ketä gallupia varten haastatellaan?

Bensagallupin tapauksessa paikaksi valikoitui bensa-asema Helsingissä, jonne siirryin tekemään haastatteluita paikan päälle kesäisenä aamupäivänä. Bensa-asema itsessään on erinomainen paikka autoilevien haastateltavien löytämiseksi, mutta Helsinki kaupunkina sekä kellonaika tekivät hyvien haastateltavien löytämisestä haastavaa. Pääkaupungissa monet ajavat esimerkiksi työsuhdeautolla tai sähköautolla, joten lukuisat löytämämme autoilijat eivät kiinnittäneet huomiota polttoaineen hintoihin ja heillä ei taten ollut juuri mitään sanottavaa aiheesta.

Kärsivällisyys ja sinnikkyys on kuitenkin gallupeissa avain. Lähestyimme jokaista mahdollista autoilijaa paikan päällä ja lopulta haaviin tarttui tarpeeksi vastauksia kunnollista juttua, sekä video- että tekstimuodossa, varten. Paremmat jutut olisivat saaneet odottamalla pidempään tai vaihtamalla huoltoasemaa erilaisten haastateltavien löytämiseksi, esimerkiksi johonkin mökkimatkalaisten suosimaan matkakeskukseen.

Satunnaisten katuhaastatteluiden hankkimisessa mielestäni mitataan myös toimittajan oma kyky hankkia haastatteluita henkilöiltä, jotka ujustelevat kameraa tai mikrofonia. Tässä auttavat varmasti siisti olemus sekä kohtelias tapa pyytää haastattelua, mutta päällimmäisenä mitataan oman kokemuksen nojalla sinnikkyyttä ja kärsivällisyyttä. Joskus toimittajan on yksinkertaisesti pakko lähestyä kymmeniä ihmisiä vain muutaman käyttökelpoisen haastattelun tähden.

7 Johtopäätökset

Päätän tämän opinnäytetyön osioon, jossa käyn läpi tämän työn tekoprosessia, sekä pohdin omaa kehitystäni haastattelijana sekä haastattelutaitojeni kehityksen vaikutusta toimittajan työhöni.

7.1 Haastattelun merkitys nykypäivän journalistille

Tätä työtä varten teoriapohjaa kerätessäni muodostin suhteellisen nopeasti hypoteesin, joka on ainakin oman työkokemukseni raameissa lähellä totuutta. Haastatteluiden merkitys journalistisessa työssä on vähentynyt lähtökohtaisesti siitä, mitä se oli esimerkiksi ennen 2000-luvun digisiirtymää.

Nykypäivänä haastattelu ei ole aina välttämätön keino, sillä aiemmin pelkän haastattelun tai tietopyynnön takana olevat tiedot saattavat olla julkisesti saatavilla esimerkiksi sosiaalisen median kanavissa. Digitaalisen journalismin julkaisutahti on lisäksi usein minuuttipeiliä, jolloin haastattelu saatetaan siirtää vasta myöhempään jatkojuttuun ja jättää väliin itse uutisessa.

Toisaalta työn edetessä minulle kävi aiempaa selvemmäksi, että haastattelulla on edelleen mittava merkitys laadukkaan journalistisen sisällön tuotannolle. Haastatteluilla saadaan edelleen tietoja, jotka eivät ilmaannu tiedotteisiin, Twitteriin tai tietokantoihin. Tämä on journalistin kannalta olennaista pitkälti kahdella tasolla.

Ensimmäisenä, laadukkaan haastattelun avulla on paljon helpompaa tehdä laadukkaampia juttuja monesta eri kulmasta. Toisaalta ihmisiä kiinnostaa se, mitä jotkut toiset ihmiset eli kokijat tai asiantuntijat sanovat jostakin tietystä asiasta tai tapahtumasta. Samalla saat parhaassa tapauksessa vastaukset juuri niihin kysymyksiin, jotka ovat juuri sinun juttusi kannalta olennaisia.

Tämä osittain linkittyy toiseen pointtiin: Haastattelemalla voit saada tietoja, joita muilla toimittajilla tai lehdillä ei ole. Tällöin lukijoiden on pakko lukea juuri sinun juttusi, mikäli he haluavat tietää, mitä haastattelemasi henkilö kertoo.

Haastatteluista on siis selvästi edelleen hyötyä, mutta niihin ei keinona kannata varautua joka tilanteessa. Haastattelua harkitessa kannattaa mahdollisuuksien rajoissa esimerkiksi pohtia luvussa 3 mainitsemiani Nelsonin neuvoja sekä kysyä itseltään ainakin seuraavia kysymyksiä: Mitä tämä haastattelu ja haastateltava tuovat syntyvään juttuun? Miten ne palvelevat jutun tulevaa lukijaa?

7.2 Työn tekoprosessi

Jälkikäteen katsottuna olisin mahdollisesti valinnut työni aiheen toisin. Tämä työ käynnistyi ajatuksella, että kävisin läpi vain yksinomaan haastattelutekniikkaa. Huomasin kuitenkin nopeasti, että haastattelutekniikasta nimenomaan journalisteille on olemassa hyvin vähän teoriakirjallisuutta, mikä teki kunnollisen tietoperustan kasaamisesta käytännössä mahdollonta.

Suomeksi nimenomaan toimittajan haastattelutekniikkaa käsitteleviä teoksia on omien tietojen mukaan erittäin vähän, mahdollisesti vain yksi. Suurin osa kotimaisesta ja ulkomaisesta haastattelun tekniisiin kulmiin keskittyvistä kirjoista käsittelee työpaikka-haastatteluita, joissa on kyllä toimittajallekin hyödyllisiä ohjeita esimerkiksi kysymysten ja asennoitumisen kannalta, mutta muuten niistä ei ollut juurikaan apua suunnitellun työni suhteen.

Periaatteessa haastattelutekniikan kulmasta voisi tehdä esimerkiksi työn, jossa pohditaan vaikkapa rekrytoijien käyttämien haastattelutekniikoiden käyttöä journalistin näkökulmasta. Tämä olisi kuitenkin vaatinut mittavan määrän tutkimusta, joten olisin tähän tarttuessani joutunut muuttamaan työni pois portfoliomuodosta.

Samalla journalistista historiaa ja haastatteluja pintapuolisesti käsitteleviä oppaita ja artikkeleita löytyi hurjia määriä. Päätin täten keskittyä työn edetessä enemmänkin pohtimaan haastattelun merkitystä ja roolia journalistisena keinona sekä omaa kehitystäni haastattelijana.

Kulmaa vaihtaessani kuitenkin kohtasin uuden ongelman: Nyt minulla oli lähes liikaa periaatteessa käyttökelpoista tietoa ja jouduin valikoimaan niiden joukosta hyödylliset aiheet. Tämä vaikeutti sinällään prosessia, vaikkakin aiempaa aihetta vähemmän, sillä hyvin laajasta aineistosta on vaikeampaa napata kiinni tietyistä tärkeistä kulmista.

7.3 Oma kehitykseni haastattelijana

Oman näkemykseni mukaan haastattelijana kehittyminen nojaa erittäin pitkälti käytännön kokemukseen. Vinkkejä esimerkiksi valmistautumisesta, kysymysten muotoilusta ja haastateltavien valinnasta voit kyllä lukea hurjan määrän, mutta vasta käytännön kokemuksella hahmottaa, mitkä näistä keinoista toimivat todellisuudessa juuri sinulle. Rautalangasta väännettynä voisikin sanoa, että haastattelemaan oppii haastatteleamalla.

Koen, että työskentelemällä useassa erilaisessa toimituksessa ja tekemällä aiheiltaan ja sisällöiltään hyvinkin erilaisia haastatteluja olen kehittänyt haastattelijan roolissa huomattavasti monipuolisemmaksi, kuin olisin esimerkiksi pelkkänä talous-, digi- tai uutistoimittajana.

Samalla olen tekemällä useita haastatteluja oppinut kysymään kysymyksiä tavalla, jolla saan mahdollisimman hyviä vastauksia irti haastateltavasta. Kiinnitän alkuaikojeni haastatteluja enemmän huomiota siihen, että muotoilen ja valikoin kysymykseni nimenomaan syntyvän jutun kannalta, enkä esimerkiksi oman kiinnostukseni kannalta.

Yleistasolla koen, että nimenomaan haastattelijana kehittyminen on tuonut minulle suurimman kehityksen journalistina. Uskon myös, että haastattelutilanteita karsastavakin toimittaja voi halutessaan kehittyä osaavaksi haastattelijaksi ja samalla kehittää itseään ammatillisesti huomattavankin nopealla tahdilla, kunhan hän tietoisesti haluaa kehittää itseään tällä osa-alueella.

7.4 Vinkit aloittelevalle tai kehittyvälle haastattelijalle

Lopuksi haluaisin vielä tiivistää omin sanoin ne haastatteluihin liittyvät vinkit ja ohjeistukset, jotka olen itse kokenut hyödyllisimmäksi oman kehitykseni kannalta. Osaa näistä olen vähintään sivunnut aiemmin työssä, mutta toivon, että myös omista kokemuksistani on nykyisyyden ja tulevaisuuden toimittajille apua haastatteluiden tekemisen kannalta.

1. Valmistaudu tarkkaan. Kysymykset, taustatiedot ja tehtävän jutun kulma kannattaa tietää jo ennen, kun tartut puhelimeen tai saavut paikan päälle.
2. Kysymyksiä valitessasi mieti, keitä juttu palvelee. Kuka tästä asiasta haluaa tietää ja mitä he haluavat tietää?
3. Älä pelkää kysyä vaikeita tai kiusallisiakin kysymyksiä. Joskus haastateltavan vaikeneminen jostain aiheesta voi kertoa kaiken tarpeellisen.
4. Opettele kuuntelemaan, mutta älä myöskään pelkää keskeyttää. Joskus hiljaisuus on toimivin keino, mutta haastateltavan turhaan jaaritteluun voi hyvin puuttua.
5. Muista nauhoittaa haastattelusi, mutta ota lisäksi muistiinpanoja. Se helpottaa elämää huomattavasti.

Lähteet

Brewer, D. 2018. 10 tips for interviewing politicians. International journalists' network. Luettavissa: <https://ijnet.org/en/story/10-tips-interviewing-politicians>. Luettu: 04.20.2022.

Columbia College Chicago. 2022. Tips for Finding Expert Sources to Interview. Luettavissa: <https://libguides.colum.edu/c.php?g=1019703&p=7428174>. Luettu: 04.20.2022.

Columbia University, anno. Interviewing Principles. Luettavissa: <http://www.columbia.edu/itc/journalism/isaacs/edit/MencherIntv1.html>. Luettu: pp.kk.2022.

Jaakkola, M. 2013. Hyvä journalismi. Käytännön opas kirjoittajalle. Kansanvalistus-seura. Hansaprint Oy. Vantaa.

Julkisen sanan neuvosto. 2011. Journalistin ohjeet. Luettavissa: https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu: 20.04.2022.

Kotimaisten kielten keskus & Kielikone Oy. 2021. Luettavissa: <https://www.kielitoimistonanikirja.fi/#/haastatella> Luettu: 19.04.2022

Martin, M. E. 2014. The Art of the Interview. Global Investigative Journalism Network. Luettavissa: <https://gijn.org/2014/02/07/the-art-of-the-interview/>. Luettu: 20.04.2022.

McGregor, J. & Sedorkin, G. 2002. Interviewing – A guide for Journalists and Writers. Allen & Unwin. Crows Nest. E-kirja. Luettu: 15.04.2022.

Nelson, D. 2018. Talk to Me. HarperCollins. New York E-Kirja. Luettu: 12.04.2022.

Scanlan, S. 2013. How journalists can become better interviewers. Poynter Institute. St. Petersburg, Florida. Luettavissa: <https://www.poynter.org/reporting-editing/2013/how-journalists-can-become-better-interviewers/>. Luettu 20.04.2022.

Schudson, M. 1994. Inventing The Interview. Magazine. American Heritage. 45. 6. Luettavissa: <https://www.americanheritage.com/inventing-interview#:~:text=Journalism%20historians%20have%20tried%20to,and%20controversial%2C%20a%20decade%20later>. Luettu: 19.04.2022

Schudson, M. 1994. Question authority: a history of the news interview in American journalism, 1860s-1930s. Research article. Sage journals. Luettavissa: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/016344379401600403?journalCode=mcsa>. Luettu: 21.04.2022

University of Southern California, 2022. How to get good person on the street interviews (Vox Pops). Annenberg Media Center. University of Southern California. Luettavissa: <https://resources.uscannenbergmedia.com/2016/08/the-what-why-and-how-of-vox-pops/>. Luettu: 20.04.2022.

Liitteet

Liite 1: Joonas ”natu” Leppäsen haastattelu Ilta-Sanomissa, osa 1

Esportsissa on hurjat rahat, mutta huiput lopettavat nuorina – miksi? Luettavissa:

<https://www.is.fi/digitoday/esports/art-2000006077378.html> PART 2: <https://www.is.fi/digitoday/esports/art-2000006084490.html>

Liite 2: Topias ”Topson” Taavitsaisen haastattelu Ilta-Sanomissa

Topias Taavitsaisen, 23, teini-iässä tekemä päätös johdatti hänet lopulta miljonääriksi –

pari vuotta sitten pelitähden elämä mullistui Luettavissa: <https://www.is.fi/digitoday/esports/art-2000008055158.html>

Liite 3: Christopher Alesundin haastattelu Ilta-Sanomissa

CS-legenda Christopher Alesund kertoo loistokkaan uransa varjopuolista - fanien viha,

henkiset paineet ja ikävä tauti vaativat veronsa Luettavissa: <https://www.is.fi/digitoday/esports/art-2000008189734.html>

Liite 4: Taloushaastattelut

Luettavissa: <https://www.is.fi/taloussanommat/porssi uutiset/art-2000006189210.html>

<https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000006320381.html>

<https://www.is.fi/taloussanommat/art-2000006242347.html>

Liite 5: Koronapandemiaan liittyviä haastatteluja

Luettavissa: <https://www.is.fi/uutiset/art-2000008218103.html>

<https://www.is.fi/uutiset/art-2000008209487.html>

<https://www.is.fi/uutiset/art-2000008140954.html>

<https://www.is.fi/uutiset/art-2000008139742.html>

Liite 6: Koottuja sääjuttuja

Luettavissa:

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008500634.html>

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008225513.html>

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008028947.html>

<https://www.is.fi/uutiset/art-2000008116261.html>

<https://www.is.fi/uutiset/art-2000008199718.html>

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008117575.html>

Liite 7: Juttu kansanedustajan yhtiön mainostamisesta

Avustaja mainosti kansanedustajan yritystä työsähköpostilla – oikeustieteen professori: ”Voidaanhan tätä pitää paheksuttavana” Luettavissa: <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000008157554.html>

Liite 8: Pietarissa koronakaranteeniin joutuneen futisfanin haastattelu

Koronatartunnan vuoksi Pietariin jumiin jäänyt jalkapallofani pääsi takaisin Suomeen – paino hupeni sairastaessa, karanteenia kuvailee ”hirveäksi” Luettavissa: <https://www.is.fi/uutiset/art-2000008107373.html>

Liite 9: Juttu lin räjähdysvaarasta

Nyt puhuu lin tulipalopaikalle yhtenä ensimmäisistä osunut mies – yritti vetää puutarhaletkua, kun yhtäkkiä jysähti Luettavissa: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008149031.html>

Liite 10: Bensan hinta -katugallup

Kahden euron kipuraja häämöttää – näin tankkaajat kommentoivat kohoavaa bensan hintaa: ”Pakko maksaa jos autoa haluaa käyttää” Luettavissa: <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000008154851.html>